

jugoslavenke - migranti o sebi

mirjana morokvašić

102

identitet u kontekstu migracije

→ Migracijska situacija posebno je zanimljiva za istraživanje identiteta stoga što remeti identitet migranta remeteći uobičajene društvene odnose i društveni obiteljski red pojedinca. Migrant mora restrukturirati svoj identitet u funkciji novih datosti. On, ili ona, gradi veze između sebe i novog svijeta i mijenja one sa starim svijetom.

Taj je proces često dug i težak, te mnogi migranti duže vrijeme imaju dojam da su u procijepu između dva svijeta. »Ja sam onaj koji je otišao sa sela i koji nikad nije stigao u grad« — rekao nam je prije nekoliko godina jedan mladi Jugoslaven.

Za imigrantkinje jaz koji dijeli njihov stari i novi svijet još je veći. Budući da su u pravilu pretežno porijeklom iz sredina u kojima su strukturalne promjene vrlo polagane, i koje često nemaju utjecaja na položaj žene, one su u opasnosti da se izoliraju i traže utočište u tradicionalnim, dobro poznatim vrijednostima koje pružaju sigurnost. Tako zadržavaju svoj stari status »čuvarica tradicija«, »stupova obitelji« i prvi su cenzori promjena koje mogu djelovati na njihovu sudbinu ili sudbinu njihovih kćeri.

I Jugoslavenke moraju premošćivati jaz između starog i novog u traženju samih sebe. Ali za njih se staro sastoji od barem dva suprotna sistema vrijednosti o položaju žene u društvu i odnosima prema muškarcu: prema jednom sistemu ona je inferiorna i podređena muškarcu, dok je prema drugom, novom, socijalističkom, ravnopravna s muškarcem i priznata ljudskim bićem u punom smislu. Revolucionarne godine u jugoslavenskoj ženi stvorile su svijest o tome da je neophodna ne samo svojoj obitelji i svom mužu nego i zajednici.

Ova dva sistema vrijednosti koegzistiraju u Jugoslaviji, a novi nije uspio da se nametne, posebno ne u privatnoj, osobnoj sferi. Zato,

*) Ovaj je rad u širem obliku autorica prikazala na Međunarodnom kongresu o temi **Production et Affirmation de l'Identité** (Toulouse, 3—7. ruina 1979).

što se više približavamo privatnoj domeni to je češća podređenost žene muškarcu. Jugoslavenke, migrantkinje, svjesne su mogućnosti jedne drukčije egzistencije; realnost, međutim, još je daleko od mogućnosti.

Zanimalo nas je da saznamo kako se u inozemstvu stvara posredništvo između njih i ovih kontradiktornih modela te modela s kojima su konfrontirane u zemlji imigracije. (Ovo posljednje često se naziva »modernim«, što podrazumijeva da je egilitarističko i oslobodilačko za ženu, iako nerijetko ne znači ništa drugo do prikrivene i modernizirane podređenosti.)

Tko će biti ove žene, doseljenice iz jugoslavenskih sela i gradića nakon nekoliko godina imigracije? Neke kažu: »Postala sam svoja«; druge su požalile odlazak ne primjećujući nego negativne strane boravka izvan zemlje.

Svaki identitet na svoj način rješava problem posredovanja između individualnog i društvenog. Pokazalo se da većina žena to čini konformistički (ja sam ono što moram biti), a većina muškaraca osporavanjem (bunim se protiv onoga što mi se nameće da budem).¹⁾

Istraživač identiteta mogao bi na ovo reagirati dvojako, vođen teorijskim pravcem kojeg prihvaća:

1. Takve razlike među spolovima nisu nimalo iznenađujuće: javna sfera oduvijek je pripadala muškarcu, a kuća ženi. Ne inzistira li i Erikson na ulozi »internog prostora« u identitetu žena?

2. Ili: ne radi li se pak, kad su u pitanju žene, više o »iluziji identiteta« (koja joj ne kaže tko jest nego tko bi trebala da bude) . . . Međutim, za muškarce je identitet razvijanje svijesti o njihovu ugnjetavanju, eksploataciji.

Postati svjestan sebe znači upravo biti svjestan kontradikcija, prestatu slijepo prihvaćati nametnute uloge. To osvješćavanje olakšano je kada je društveni red narušen. Migracija može postati podesnom situacijom za olakšavanje promjena zahvaljujući konfliktima i kontradikcijama.

Jugoslavenska migracija već ima izvjesnu povijest. U promatranju jugoslavenskih zajednica primjećujemo sve više žena koje **osporavaju**, koje bilo u kući ili na poslu postavljaju pitanja o svojoj egzistenciji i pokušavaju je mijenjati. Slaganje između njih i društva još nije pravilo, i njihov identitet više je determiniran objektivnim uvjetima nego »internim prostorom« ili nečim drugim. Osnovni konflikt jugoslavenske migrantkinje jest između tradicionalnog statusa, karakteriziranog poslušnošću, podložnošću, pasivnošću (koji je dođuše u Jugoslaviji doveden u pitanje) i njezina novog statusa žene-radnice koji često traži akciju, solidarnost, odgovornost i inicijativu.

1) Prije desetak godina pitala sam jugoslavenske radnike u Parizu da odgovore deset puta na pitanje »Tko sam?«. Među odgovorima najčešće se spominjalo nacionalno porijeklo. Međutim, za razliku od muškaraca, žene su ga spominjale vrlo rijetko. Dok su odgovori muškaraca bili veoma različiti, dotle se ženin svijet ograničavao na njihovu osobu i obitelj.

Slika koju su žene stvorile o sebi bila je vjerna stereotipu žene ili djevojke »kakva treba da bude« (prema jugoslavenskom ili drugom tradicionalnom moralu): časna žena, vjerna supruga, skromna i »čista« (poštena) djevojka. Svoj položaj migranta smatraju teškim. Što se muškaraca tiče, oni idu dalje od jednostavne konstatacije: oni se tuže, optužuju, revoltiraju se. Žene ne optužuju nikoga, osim sebe samih, mlre se sa sudbinom za koju ponekad izjavljuju da je zadovoljavajuća.

Iz mnogih razloga ovaj se konflikt mogao izbjeći u Jugoslaviji. U migracijskoj je situaciji mnogo više šansi da se isprovocira konflikt i spor, jer kad nema potrebe za neke njihove tradicionalne uloge, one se mogu vrlo lako dovesti u pitanje. Između ostaloga, odsustvo socijalne kontrole lokalne sredine, inače najveći jamac tradicionalnog reda u njihovim selima i gradićima, dopušta ženi da se ponaša slobodnije.

predmet i metode

Ovaj rad dio je šireg istraživanja kojim je obuhvaćeno tri stotine Jugoslavenki u Francuskoj, SR Njemačkoj i Švedskoj.²⁾ Cilj istraživanja bila je analiza modaliteta odgovora žena na privremenom radu u inozemstvu. Iako je analiza vršena na tri razine (ponašanje, stavovi, identitet) predmet naše analize jest — samoodređenje identiteta Jugoslavenki koje su na privremenom radu u inozemstvu (Francuskoj, Švedskoj i SR Njemačkoj).

Pošli smo od slijedećih pretpostavki:

1. Žene se izlažu mogućnosti da reagiraju na nepodnošljivost svojih različitih statusa i uloga. Način na koji bi one mogle razriješiti te konflikte određen je transformacijom u njihovu identitetu. Egali-taristička politika (podrška, pozicija) koju uživaju u svojoj zemlji može poslužiti kao izvor za obranu od eksploatacije u radu i opre-sije u privatnom životu. Tako bi imigrantkinje mogle dovesti u pita-nje svoju tradicionalnu ulogu i/ili, u profesionalnoj domeni aktivno zahtijevati jednakost u odnosu na druge radnike, žene i muškarce. (Mnogi štrajkovi koje su vodile te žene to i potvrđuju.)

2. Migracija, međutim ne znači uvijek otvorena vrata osviješćivanju — to je put manjine žena. Ulazak žene na tržište rada ne znači automatski i oslobođenje. Neke su žene nesposobne da se suprot-stave konfliktnim situacijama, i traže zaklon u izoliranju, sklanjanju, bijegu.

3. Najbrojnije su one žene koje rješenje traže u kompromisu. Iz straha da ih društvo ne odbaci one se prilagođavaju posvuda prihvaćenim stereotipima ženskosti. Tako one inhibiraju sav svoj revolt.

Ovakve očekivane reakcije imigrantkinja bit će tako u funkciji dru-štvenih sredina u kojima se nalaze. Različite su u tri istraživane zemlje imigracije.

2) Ovdje je potrebno dati neke detalje o sastavu uzorka. Ukupan uzorak bio je 258 : 37% u Fran-cuskoj, isto toliko u Njemačkoj i ostalo u Švedskoj. Polovica je ispitanica u dobnoj skupini 20—29 godina, 30% ih je staro 30—39 godina, a 20% — 40—50 godina. Prema narodnosti 47% je Srpkinja, 26% Hrvatica, 17% Jugoslavenki, 6% Muslimanki i 4 % ostalih. Dužina boravka je 5 godina u prosjeku. Većina ispitanica (70%) je udanih, 11% je razvedenih, 14% je neudanih, a 5% živi u izvanbračnoj zajednici. Nadalje, 23% ispitanica je bez djece, 29% ima jedno a 35% dvoje djece, dok preostale (13%) imaju troje i više djece. Međutim, gotovo polovica majki živi odvojeno od djece koja su u Jugoslaviji. Prije odlaska u inozemstvo 37% ispitanica bilo je u radnom odnosu. Po rođenju većina ih je seoskog porijekla (43%), zatim iz mješovitih naselja (palanki...), te iz grada (...). Seosko porijeklo većine ispitanica ogleda se i u zanimanju roditelja: blizu polovice su zemljoradnici.

U uzorku ima nekoliko nepismenih žena, no opći je obrazovni nivo relativno visok: 30% ima barem srednju školu.

Prihvatili smo definiciju identiteta koju predlaže McClintock i Davis: »To je sklop atributa poredanih prema značaju za individuu u određenom trenutku. On je određen prošlim i sadašnjim interakcijama s drugima. Prema tome, promjena u ovim međuodnosima trebala bi proizvesti promjene u slici o sebi.« Dodajmo da ove promjene slike o sebi retrogradno djeluju na ponašanje pojedinaca. U slučaju ovdje korištenog testa »Tko sam?« izgleda da je to zaista tako³. Međutim, možemo li tvrditi da je identitet pojedinca uistinu samo skup odgovora na ovaj tekst? Potvrдно odgovoriti možemo samo s mnogo rezerve. Testu »Tko sam?« prethodio je razgovor. Ispitanica je bila pozvana da deset puta odgovori na ovo pitanje i da napiše odgovore (u rijetkim slučajevima nepismenih žena anketarka je ispisivala odgovore). Čitav razgovor i test vođen je na materinjem jeziku ispitanica.

analiza

Analiza odgovora imala je dvije faze:

1. analiza kategorija da bi se ustanovila »slika-tip« Jugoslavenki na temelju najčešćih kategorija;
2. konstruiranje tipologije jugoslavenskih imigrantkinja, tako da su se kategorije raspoređivale u prostor s dvije dimenzije.

Za potrebe ove analize izvršena je adaptacija nekih sistema za kategorizaciju podataka da bi se dobio najpogodniji za imigrantsku populaciju. U kodiranju je uzeta u obzir jedinica informacije, a ne čitav odgovor.⁴ Kodirano je gotovo 1.500 jedinica (1.459). Ukupno su 233 osobe odgovorile na test (90 u SR Njemačkoj, 80 u Francuskoj i 63 u Švedskoj).

Poredali smo kategorije prema frekvenciji javljanja što nam je omogućilo da dobijemo najprije opću sliku čitava uzorka, a zatim i po zemljama.

opća slika (za čitav uzorak)

Ove kategorije obuhvaćaju 77% svih informacija. Ostale su nisko frekventirane i nećemo ih ovdje spominjati.

U svakoj zemlji imigracije slika je ponešto drukčija. Ovdje ćemo izdvojiti neke koje mogu biti tipične ili pak iznenađujuće za žene seoskog porijekla.

3) Tekst »Tko sam?« ima izvjesnu prednost nad ostalim tehnikama koje koriste listu atributa ili direktno pitanje, jer omogućuje pojedincu da se spontano definira, a relativno ga je lako provesti. Ali test ima i svojih granica. Uzmimo kao primjer važnu distinkciju između »identiteta za sebe« i »identiteta za druge« koju su potencirali Zavalloni i Abraham te Ancelin-Schutzenberger. Svojim jedinstvenim oblikom test »Tko sam?« ne omogućuje ovo razlikovanje ukoliko to sama osoba ne naznači u svojim odgovorima. Ukoliko ne naznači, istraživač pretpostavlja da svaki respondent, držeći se uputa, daje sliku koju ima o sebi samom.

4) Tako je npr. odgovor »Ja sam žena« bio kodiran kao jedinica, »Ja sam Jugoslavenka« također. Ali odgovor »Ja sam Jugoslavenka, izgubljena ovdje«, bio je kodiran kao dvije jedinice.

Strukture	Podstrukture	Frekvencija %	Dominantne kategorije
osobno ja	obitelj	13,0	majka
društveno ja	rad	11,44	radnica, zanimanje
osobno ja	spol	8,63	žena, djevojka
društveno ja	porijeklo	6,8	Jugoslavenka, seljanka
osobno ja	pozitivno osobne crte	6,7	društvena, vesela iskrena
osobno ja	domaćica	5,48	dobra domaćica
osobno ja	bračno stanje	4,38	razvedena, neudata
vrijednosti i interesi	altruizam	4,38	volim druge
vrijednosti i interesi	moralnost	3,97	poštena, skromna
spoznajne orijentacije i ponašanje	ambicija, aspiracija	3,83	emancipirana, svoj gospodar, htjela bit biti ...
društveno ja	status stranca	3,76	strankinja
psihička stanja	poteškoće i nezadovoljstvo	3,15	nesretna, patnica
vrijednosti i interesi	posebni interesi	2,87	volim glazbu, volim izlaske, volim sport

Referiranje na **obitelj** u većini je slučajeva najznačajnije. Najčešće se spominje uloga majke. Pozivanje na **rad** na drugom je ili trećem mjestu, dok se **spol** spominje vrlo često u Švedskoj, a relativno malo u Francuskoj.

Uloga majke najvažnija je za Jugoslavenke u sve tri zemlje. Druga po važnosti jest **uloga radnice**. Žene, kao i muškarci, emigriraju iz ekonomskih razloga; čitav njihov život u inozemstvu podređen je radu i one mu žrtvuju sve ostalo. Zbog toga je uloga majke često nespojiva s ulogom radnice, a najveća je žrtva koju čine ove žene dugotrajna odvojenost od djece (1/3 žena imale su djecu u Jugoslaviji u trenutku razgovora).

Rad je najčešće spominjan u vezi sa statusom radnice. U Francuskoj su teški uvjeti rada spominjani kroz posljedice:

»Izgubila sam mladost radeći ovdje.«

»Ostavila sam zdravlje u ovoj tvornici.«

U SR Njemačkoj i Švedskoj precizirani su vrste posla i zanimanje. U Njemačkoj žene su ponosne na ono što rade i smatraju se vrlo radinima.

Uloga domaćice također je često spominjana. Radi se uvijek o »dobro broj domaćici« (osim u jednom slučaju). U Njemačkoj ona štedi. Samo je u Švedskoj rad u vlastitom domaćinstvu tretiran kao rad izvan domaćinstva:

»Ja sam radnica, vodim svoje domaćinstvo.«

»Ja sam djevojka za sve u svojoj kući.«

»Ja radim izvan kuće i u kući.«

Moralnost je kategorija naročito vezana uz status žene ili radnice: »... poslušna, vjerna, ne tražim sukobe, veoma radina, poštena, skromna...« Ova kategorija otkriva izvjesni konformizam prema vanjskim zahtjevima, bez obzira radi li se o zahtjevima unutar bračnog para ili izvan kuće, u profesionalnom životu. Najrasprostranjenija je u SR Njemačkoj, a u Švedskoj gotovo ne postoji.

Kategorija **ambicija-aspiracija-nezavisnost** obuhvaća crte suprotne prethodnima, a daleko je najprisutnija u Švedskoj: »... Ja sam emancipirana, slobodna, svoj gospodar, jednaka sam mužu, nezavisna, sama utirem sebi put, počela sam ni od čega, a stigla do mnogočega...«

tipologija jugoslavenskih imigrantkinja

U istraživanju samoopažanja Kuhn i McPartland (1954) dihotomizirali su odgovore na »consensual« i »subconsensual«. Prvi su objektivno prepoznatljivog statusa: student, radnik, majka, žena itd. Drugi predstavljaju crte individue kakve ih sami vide (dakle, one koje emaniraju od sebe samih i koje možda nemaju potvrdu u okolici). Mi smo također izveli jednu sličnu podjelu oko osi subjektivno-objektivno. No pokazalo se da je svijet ženskog odnošenja uglavnom osoban, privatn, iako može biti javan, osobito preko posla. Smatrali smo stoga da se svi odgovori mogu smjestiti u dvije dimenzije čije su glavne osi: **javno-privatno** i **subjektivno-objektivno**. Mogući su različiti teorijski tipovi samoopažanja. U našem istraživanju zadržali smo samo tri tipa koji se sistematski javljaju:

TIP 1: Žene se definiraju isključivo u funkciji svojih javnih i/ili privatnih statusa. Pojavljuju se tri mogućnosti:

- 1.1. isključivo privatni statusi (majka, domaćica, bračno stanje itd.);
- 1.2. isključivo javni statusi (Jugoslavenka, strankinja, radnica);
- 1.3. istovremeno privatni i javni statusi.

Posljednji je tip najčešći i može se reći da je čitav tip 1 karakterističan po referenci paralelno javnoj i/ili privatnoj.

TIP 2: Žene se definiraju u kombinaciji privatnog i subjektivnog. Javile su se slijedeće mogućnosti:

- 2.0. deskripcija neutralnog ja;
- 2.1. zadovoljstvo sobom i svojom obitelji;
- 2.2. moralnost, konformizam (žena se doživljava podređenom i rezignira u zavisnom odnosu prema suprugu);
- 2.3. nezadovoljstvo (sobom i svojom obitelji) žena se smatra nesretnom, samom, neshvaćenom;
- 2.4. aspiracija, ambicija, autonomija, akcija (imigrantkinja teži promjeni, smatra se jednakom muškarcu ili teži toj jednakosti).

Ovdje često interveniraju dva vremena: sadašnjost se uspoređuje s prošlošću i čini se boljom; ili, u projekciji budućnosti žena očekuje poboljšanje sadašnjosti.

TIP 3: Žene se definiraju u kombinaciji subjektivnog i javnog. Postoje slijedeće mogućnosti:

- 3.1. zadovoljstvo statusom, uvjetima (žena je zadovoljna sredinom u koju je stigla, svojim životom općenito):

3.2. altruizam (ljubav prema drugima, želja da pomogne);

3.3. opće nezadovoljstvo (poteškoće, žaljenje zbog odlaska, negativno držanje prema starosjediocima);

3.4. borba za jednakost, pravdu (politizacija žene, težnja za društvenom promjenom, obrana egalitarnih ideala).

Jedino su tipovi 2.4. i 3.4. realno okrenuti prema akciji, i time promjeni. Tipovi 2.3. i 3.3. mogu to postati samo kada konflikt i nezadovoljstvo postanu elementi osvješćenja, pa se žena ne otuđuje bijegom u bolest ili izolaciju od vanjskog društva.⁵⁾ Tipovi 2.0., 2.1., 2.2., 3.2. i 3.1. najčešće odražavaju pasivnost.

Distribucija tipova u čitavu uzorku bila je slijedeća:

Tip:	Osoba:
1.3. objektivno-javno + privatno	66
2.1. zadovoljstvo sobom	37
2.2. moralnost	36
2.3. nezadovoljstvo sobom	33
2.4. ambicija	29
3.3. nezadovoljstvo	24
1.1 objektivno privatno	14
3.2. altruizam	14
2.0. neutralna deskripcija	14
3.4. borba za jednakost	9
3.1. opće zadovoljstvo	7
1.2. objektivno javno	2

Vidi se da je privatno frekventnije od javnog, a subjektivno od objektivnog. U četvrtini slučajeva imigrantkinje se zadovoljavaju spominjanjem svojih uloga i statusa, najčešće: majka-radnica-žena. Nemamo pravo reći da njihov identitet tu završava. Naprotiv, možemo reći da su to elementi oko kojih se strukturira njihov identitet, a da naš postupak ne omogućuje daljnja saznanja o tome.

Privatno i osobno čini se ostaje privilegiranim svijetom jugoslavenske žene u emigraciji. Sadržaj njenih referenci značajno varira ovisno o zemlji imigracije.

Trećina žena definira se isključivo u funkciji svog položaja u društvu, najčešće kao majka, radnica i žena. Te žene pripadaju tipu 1 (objektivno—javno + privatno).

Diskusiju ćemo ograničiti na tipove 2 i 3 (subjektivno-privatno i subjektivno-javno). U prvom, konformizam i zadovoljstvo sobom najčešći su, dok su nezadovoljstvo i težnja za promjenom-ambicija

5) U više smo slučajeva morali pribjeći dvostrukom kodiranju (2.3. i 2.4., 3.3. i 3.4.) što ukazuje na vezu ovih parova tipova.

najrjeđe spominjani. U drugom dominira opće nezadovoljstvo, dok je opće zadovoljstvo veoma rijetko.

Kao što smo predviđali, većina žena nije usmjerena promjeni. One su ili zadovoljne ili se prilagođavaju stereotipima da bi izbjegle sukobe. Pod maskom zadovoljstva i konformizma nalazimo društvenu stvarnost žena oprimiranih u kući i eksploatiranih na radu, kojemu je podređen sav privatni život. U takvim životnim uvjetima njihove glavne uloge, obiteljske i profesionalne, postaju inkompatibilne. Kompromis koji čine prisiljava ih da žrtvuju jednu ili drugu. Najčešće je to uloga majke; da bi ostvarile cilj migracije, majka radi 12, 14, ponekad 16 sati na dan. Djecu su poslale u Jugoslaviju ili ostavile samu u iznajmljenim sobama. U odgovorima jugoslavenska imigrantkinja želi biti dobra majka i dobra radnica. Međutim, kao majka osjeća se grešnom, tužnom i »obveznom da se žrtvuje«. Promotrimo sada velike razlike koje se javljaju među spomenutim zemljama. Bez direktnog istraživanja veza između odgovora na test »Tko sam?« i ostalih anketnih podataka možemo interpretirati razlike s obzirom na naše poznavanje populacije koju istražujemo, uvjeta života i općeg raspoloženja prema ženama u svakoj zemlji. Najgori su uvjeti u **Francuskoj**, što objašnjava frekvenciju nezadovoljstva na osnovnoj i općoj razini. Ovo bi nezadovoljstvo moglo biti generator akcije, moglo bi usmjeriti ženu prema promjeni bilo u strogo privatnoj domeni, bilo u odnosima s vanjskim svijetom. Izgleda da nema mobilizacije u tom smislu među imigrantkinjama u Francuskoj. Njihova karakteristična crta, opće nezadovoljstvo, ne prazni se nigdje. Što se tiče privatnog života, žene izjavljuju da su zadovoljne brakom, odnosno suprugom i konflikt se ne pojavljuje u njihovim odgovorima. Međutim, znamo da su »zadovoljstvo« i mir u braku neophodni za profesionalni život.

U **SR Njemačkoj**, gdje, tako se čini, nema nezadovoljnih, odgovorima dominira konformizam. Situacija imigranata u Njemačkoj bila je privremena. Politika »gastarbeiters« predviđjela je dolazak radnika (oba spola), a ne i njihovo naseljavanje. Uostalom, model konformizma, teškog posla, prisutan je u svim slojevima njemačkog društva. Imigranti mu ne izmiču. Oni za uzvrat imaju materijalnu nagradu. Jedna je Jugoslavenka ovako opisala Njemačku: »Šuti i radi!« U stalnoj nesigurnosti i strahu da ne budu odbijene ili napuštene, žene traže kompromis i izbjegavaju konflikte (»Ja sam poslušna i podređena, to je najpametnije«). Svaka promjena traži mnogo napore, prihvaćanja rizika. Jugoslavenke u Njemačkoj nisu spremne na to. Međutim, događa se da u životu svoje djece projiciraju vriednosti koje se same nisu usudile prihvatiti.

U **Švedskoj** socijalni kontekst štiti ženu, što omogućuje njihovu mobilizaciju i usmjerenost na promjene. Posljedice se mogu pratiti posvuda: odnosi među bračnim drugovima postaju egalitarniji, neudane majke nisu prezrene u sredini. Imigrantkinje u Švedskoj daleko manje od svojih sunarodnjakinja u Francuskoj i Njemačkoj misle na povratak. Vidimo da tip 2.4. nije nigdje toliko važan kao u Švedskoj (težnja promjeni, nezavisnost, ambicija).

Naš polazni postulat da bi migracija, kao konfliktna situacija, mogla olakšati samoosvješćenje sukobom nespojivih i potisnutih uloga, samo je djelomično potvrđena. Potrebna je podrška barem

jednog dijela neposredne okoline da bi se to ostvarilo (kao u Švedskoj). Nema li toga, nezadovoljstvo se nigdje ne prazni ili se čak može okrenuti protiv žena, kao u nekim slučajevima u Francuskoj.

Suprotno tome, naša pretpostavka da će većina žena izbjegavati konflikt i da će tražiti kompromis potvrđena je u potpunosti u SR Njemačkoj, gdje je sredina naročito sklona zataškavanju konflikata.

S francuskoga prevela Maja Štambuk.

Mirjana Morokvašić:

**Yugoslav Women-Migrants
About Themselves**

Summary

The author studied the migrational situation and the problem of identity among Yugoslav women migrants of rural origin. The study included Yugoslav women temporarily employed in France, the Federal Republic of Germany and Sweden.

Research was carried out by the »Who am I?« method on comparative samples. For analytical reasons the author assumed that there is a single socio-cultural system of values determining the position and behaviour of the woman in rural parts of Yugoslavia (from which most of the women studied originated directly or indirectly). This system of values she contrasts with schematized cultural patterns women are exposed to after coming to the country of reception.

The most important research results are those that show women to experience their identity differently in each of the countries studied. The author considers that those differences stem primarily from conditions of life and the general position of women in immigrant countries. In France the position of the immigrant woman is the most unfavourable. In the Federal Republic of Germany immigrant women accept a very widespread model of conformity. For them conformity is a possible manner of survival in Germany until the primarily economic motives they had for coming there are satisfied. In Sweden the sociocultural context protects the woman, mobilizes her and turns her towards change. This is in the first place reflected in a drive towards the equal position of marriage partners, in a different relationship towards unwed

**Югославские
женщины-мигранты о себе**

Резюме

Автором исследованы миграционная ситуация и проблема опознания личности югославских женщин-мигрантов сельского происхождения. обследованы югославские женщины на временной работе во Франции, ФР Германии и Швеции.

Исследование проведено применением метода »Кто я?« на основании сравнительных образцов. Для аналитического подхода предположено единство социо-культурной ценностной системы определяющей положение и поведение женщины в сельской местности Югославии (откуда прямым образом или непосредственно прибыла большая часть обследованных женщин). Автор сопоставляет этой системе схематизированные культурные образцы которым подвергнуты женщины после прихода в принимающую их страну.

Самые показательные результаты исследования отнесены к весьма разнообразному восприятию собственной личности в некоторых из этих стран. Автором эти различия толкуются прежде всего на основании жизненных условий и общего поведения к женщинам в странах иммиграции. Самое неблагоприятное положение иммигрировавших женщин отмечено во Франции. В ФР Германии женщины-иммигранты принимают распространенную модель конформизма. Конформизм они воспринимают как единственный возможный способ существования в Германии, все до полного удовлетворения своих первичных экономических мотивов прихода. В Швеции женщину защищает социо-культурный контекст, активизирует ее и устремляет к переменам. Все это отражается в первую очередь на тенденции к выравниванию брачных отношений к незамужним матерям и т. п. Такая обстановка воздействует на стремления остаться за рубежом более продолжительный срок.

mothers, etc. Such a situation also results in plans for a longer stay abroad.

The analysis carried out shows that the starting hypothesis that migration can be a possible channel for making women more conscious has only been partly confirmed. In conclusion the author points out that the process of emancipation of consciousness among women demands the support of at least part of their direct social surroundings. ●

Анализ показал, что основная гипотеза о миграции как возможности и средству осознания женщины только частично подтверждена. Автор заключает, что для процесса эмансипации сознания женщины необходима поддержка хотя бы одной части непосредственной общественной среды. ●